İDİL

SERAMİK ENSTRÜMANLARIN ÜRETİM SÜRECİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Firdevs Müjde GÖKBEL YAVUZOĞLU
Doç., Kastamonu Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, mgokbel@kastamonu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2034-9061

İlker YAVUZOĞLU
Yüksek Lisans Öğrencisi, Kastamonu Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, yavuzogluilker@gmail.com, ORCID: 0009-0009-9106-5830

Gökbel Yavuzoğlu, Firdevs Müjde ve Yavuzoğlu, İlker. "Seramik Enstrümanların Üretim Sürecine İlişkin Bir Değerlendirme". idil, 122 (2026/1): s. 40–53. doi: 10.7816/idil-15-122-04

ÖZ

Geçmişten günümüze insanlık tarihinin en önemli malzemelerinden biri olan seramik, köklü bir geleneğin temsilcisidir. Kolay biçimlenebilmesi, pişirildiğinde dayanıklılığının artması ve sağlıklı bir malzeme oluşu sayesinde birçok farklı ürün grubunun temelini oluşturmuştur. Bu ürünler arasında yer alan seramik enstrümanlar, biçimsel ve işlevsel nitelikleriyle eski çağlardan bu yana insan yaşamında varlığını sürdürmektedir. İlk insanlar, Paleolitik Çağ'da taş, kemik ve ağaç gibi doğal malzemelerden müzik aletleri üretmiş; bu nesneler, özellikle tören ve ritüellerde anlamı derinleştiren araçlar olarak kullanılmıştır. Neolitik Çağ'da kili pişirerek dayanıklı hâle getirmeyi keşfeden insanın, aynı zamanda ses üretebilen seramik çalgılar geliştirdiği düşünülmektedir. Başlangıçta basit ritim ve nefesli çalgılar olarak görülen bu örnekler, zamanla bezemeler ve sanatsal ögelerle zenginleşmiş; günümüzde çağdaş seramik sanatının önemli temalarından biri hâline gelmiştir. Ses unsurunu çalışmalarına dâhil etmek isteyen seramik sanatçıları için bu çalgılar, tematik bir ifade ve araştırma alanı oluşturmuştur. Bu çalışma, seramik enstrümanların tarihsel gelişimini ve üretim süreçlerini ele alarak, malzemenin ses üretme potansiyeli, sunduğu avantajlar ve sınırlılıkları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında incelenen örneklerin tarihsel, fiziksel ve akustik özellikleri; tasarım ve üretim aşamalarındaki zorluklar ve kolaylıklar bağlamında tartışılmıştır. Sonuç olarak, seramiğin gözenekli yapısının sıcak, derin ve yüksek rezonansa sahip seslerin oluşumuna katkı sağladığı; özellikle nefesli ve vurmalı çalgılarda doğal bir yankı kutusu işlevi gördüğü belirlenmiştir. Bunun yanı sıra, seramik enstrümanlar yalnızca mühendislik ilkelerini bir araya getiren ürünler değil, aynı zamanda icracısına görsel nitelikleriyle estetik bir deneyim sunan sanat eserleridir. Ayrıca, ahşap malzemeden üretilen çalgılarda sıkça rastlanan eğilme, açılma ve çatlama gibi deformasyonların seramik malzemenin doğası gereği görülmemesi, bu tür enstrümanları sürdürülebilirlik açısından dikkate değer kılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Seramik sanatı, Müzikoloji, Çalgı, Seramik enstrüman

Makale Bilgisi:
Geliş: 17 Temmuz 2025 *Düzeltme:26 Ekim 2025* *Kabul: 5 Kasım 2025*

© 2026 idil. Bu makale Creative Commons Attribution (CC BY-NC-ND) 4.0 lisansı ile yayımlanmaktadır.

Giriş

Seramik, insanlık tarihinin en önemli buluşlarından biri olarak köklü bir geleneği temsil etmektedir. Kolay biçimlenebilmesi, pişirme ile artan dayanıklılığı ve sağlık açısından uygun yapısı sayesinde farklı alanlarda geniş kullanım imkânı bulmuştur. Çalışmanın odağını oluşturan seramik enstrümanlar da eski çağlardan günümüze insan yaşamında yer almakta; yalnızca işlevsel özellikleriyle değil, üretildikleri toplumların kültürel kimliğini yansıtan temsilciler olarak önem kazanmaktadır. Tarihsel incelemeler, erken dönem enstrümanların çoğunlukla taş, kemik ve ağaç gibi doğal malzemelerden üretildiğini ve törenlerde ritüel amaçlı kullanıldığını göstermektedir. Neolitik dönemde kilin pişirilip dayanıklı hâle getirilmesiyle birlikte ses üretebilen seramik nesneler ortaya çıkmış; bu nesneler başlangıçta basit vurmalı ve nefesli çalgılar olarak görünse de zamanla bezemeler ve sanatsal öğelerle zenginleşmiştir. Günümüzde seramik enstrümanlar, çağdaş seramik sanatının önemli temalarından biri hâline gelmiş; böylelikle seramik, geleneksel işlevinin ötesine geçerek hem müzikal hem de estetik bir nesneye dönüşmektedir.

Bu çalışmanın amacı, seramik malzemeden üretilen enstrümanların tarihsel gelişimini ve üretim süreçlerini ele almak, malzemenin sunduğu avantajları ve sınırlılıkları değerlendirmektir. Araştırma kapsamında kapsamlı bir literatür taraması yapılmış; seçilen örnekler üzerinden tarihsel ve morfolojik incelemeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma, müze ve arşiv kayıtları, arkeolojik ve etnomüzikoloji çalışmaları ile çağdaş seramik uygulamalarına dair kaynakları değerlendirmekte; gerektiğinde üretim ve akustik karakterizasyonu destekleyecek nitel veriler kullanmaktadır.

Araştırma, seramik enstrümanların tarihsel kökenleri ile çağdaş uygulamalar arasındaki sürekliliği disiplinlerarası bir perspektifle bütüncül bir çerçeve içinde değerlendirmeyi ve malzemenin akustik ile estetik yönlerini kapsamlı biçimde ortaya koymayı hedeflemektedir. İzleyen bölümlerde önce literatür ve tarihsel örnekler ele alınacak, ardından üretim süreçleri ve malzeme özellikleri tartışılacak, son olarak seramiğin gelecekteki kullanım potansiyeli ve araştırma önerileri sunulacaktır.

Müzik Kavramı

"Müzik" kavramı, insan varlığıyla ortaya çıktığı düşünülen kadim bir olgudur (İmik ve Haşhaş, 2020: 197). Çalgı ise müziğin temel bileşenlerinden biridir. Çalgı sözcüğü, dilimize eski kullanım biçimiyle "saz" olarak yerleşmiş olup, Fransızca'da "instrument" olarak ifade edilmektedir. "Çalgı" terimi, müzik yapmak amacıyla kullanılan ve her türlü sesi üretebilen alet olarak tanımlanır (Türk Dil Kurumu, t.y.). Başka bir tanımlamaya göre ise, piyano veya davul gibi müzikal sesler üretmek amacıyla kullanılan nesneler çalgı olarak kabul edilmektedir (Oxford University Press, t.y.).

Görsel 1. Çeşitli enstrümanlar

Çalgılar yalnızca bir kültüre ait müziği yansıtmakla kalmaz; aynı zamanda tasarımları, yapımında kullanılan malzemeler ve üretim süreçleri aracılığıyla o kültürün sosyal ve kültürel değerlerini de yansıtan sosyokültürel ürünlerdir. Çalgılar, sadece testere, matkap veya keski gibi araçlarla üretilmez; yapım

sürecindeki kişisel ve sosyal deneyimler de bu aşamada büyük önem taşır (Dawe, 2003'ten akt. Küçükebe, 2013: 121). Bu bağlamda, çalgıların hem fiziksel araçlarla yapılan nesneler olduğu hem de toplumsal ve kültürel deneyimlerin birer yansıması olduğu söylenebilir. Çalgılar, yapısal özellikleriyle toplumların kültürel değerlerini taşır ve sonraki nesillere aktarır; böylelikle belirli bir toplumun simgesi hâline gelirler. Örneğin Moğol çalgısı olarak tanınan ve burguluk kısmında at başı biçiminde işleme bulunan "morin huur", bir efsaneye göre sihirli bir atın kemikleri, derisi ve kıllarından yapılmıştır (Broughton-Ellingham, 2000'den akt. Küçükebe, 2013: 122). Bu örnek, antik dünyanın çalgılara yüklediği sembolik ve sosyokültürel anlamları somutlaştırmaktadır. Antik dünyada çalgıların farklı karakterlere sahip olduğuna dair inanç yaygındı; bu nedenle her çalgının kendine özgü bir ahlaki durumu ve enerjisi olduğu, insan üzerindeki etkisinin farklı olacağı düşünülmüştür. Bu inançlar, çalgıların sadece müzik aracı olmanın ötesinde, toplumsal ve dini bağlamlarda da işlev gördüğünü göstermektedir. Zamanla bu idealar, büyü, felsefe ve dini bakış açılarıyla çeşitli aşamalardan geçerek farklı formlara dönüşmüştür (İsababayeva, 2013: 83-84). Antik dönem çalgıları yalnızca müzik üretmekle kalmamış, ait oldukları toplumun inanç, değer ve estetik anlayışını somutlaştıran araçlara dönüşmüştür. Tarih boyunca çalgılar hem kültürel bir simge hem de teknik ve estetik bir nesne olarak varlığını sürdürmüştür. Günümüzde ise seramik enstrümanlar, malzemenin fiziksel özellikleri sayesinde özgün akustik sonuçlar sunmakta ve hem müzikal hem de estetik bir değer üretmektedir. Böylece çalgılar, tarihsel süreç içinde hem toplumsal bir simge hem de müzikal ve estetik bir nesne olarak süreklilik göstermektedir.

Tarih Öncesi Müzik ve İlk Çalgılar

Müzik olgusunun uygarlık tarihinde tam olarak ne zaman ve ne şekilde ortaya çıktığı bilinmemektedir. Bununla birlikte bazı araştırmacılar, müzik olgusunun insanoğlunun varlığıyla birlikte vücut bulduğunu söylemenin çok da yanlış olmayacağını ifade etmektedirler (İmik ve Haşhaş, 2020: 197). Bu kavram, muhtemelen 50–60 bin yıl önce Homo sapiens'in bilişsel yeteneklerinin gelişimiyle ortaya çıkmıştır. İlk kullanım amaçları arasında dini ritüeller, eğlence, motivasyon, grup aidiyeti, iletişim ve avlanma sırasında koordinasyon gibi olgular yer almıştır. Tarih öncesi kalıntılar, müzik olgusunun somut izlerini sunmaktadır. Örneğin, Ukrayna'daki Mezin arkeolojik alanında, yaklaşık 24 bin yıl öncesine ait olduğu düşünülen ve kırmızı aşı boyasıyla boyanmış mamut kemiklerinden yapılmış çalgılar bulunmuştur (Sáez, 2016: s.y.). Bu örnekler, tarih öncesi dönemde müziğin toplumsal ve ritüel işlevlerini destekleyen araçlar olarak kullanıldığını göstermektedir.

Görsel 2. Mezin'den mamut kürek kemiği. Fotoğraf: Don Hitccock

Benzer şekilde, Vietnam'daki Go O Chua arkeolojik alanında ortaya çıkarılan yaklaşık 2 bin yıllık geyik boynuzları, eski zamanlarda sarayda ve geleneksel müzikte kullanılan ilkel telli çalgılar, yani kordofonlar olarak işlev görmüştür (Sáez, 2016: s.y.). Görsellerde yer alan boynuzlarda, ipin akort edilmesi amacıyla yapılmış yuvarlak delikler ve ipin desteklenmesi için cilalı köprü de gözlemlenmektedir. Bu teknik detaylar, çalgıların yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda tasarım açısından da gelişmiş yapılar olduğunu ortaya koymaktadır.

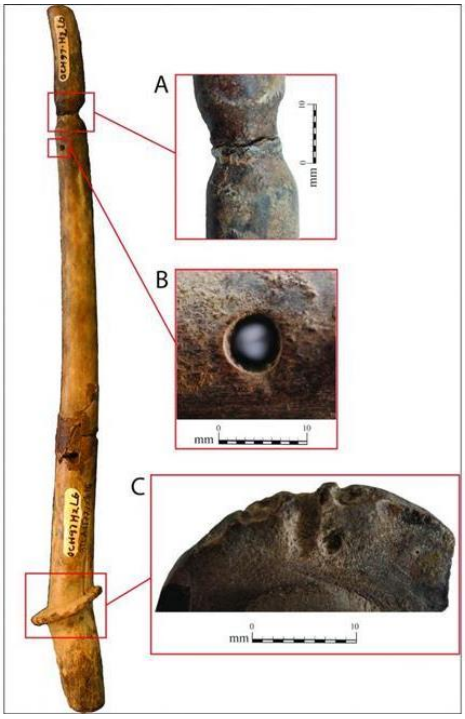

Görsel 3. İlkel telli çalgılar (kordofonlar). Kaynak: F. Z. Campos ve ark. (2023). DOI: 10.15184/aqy.2022.170

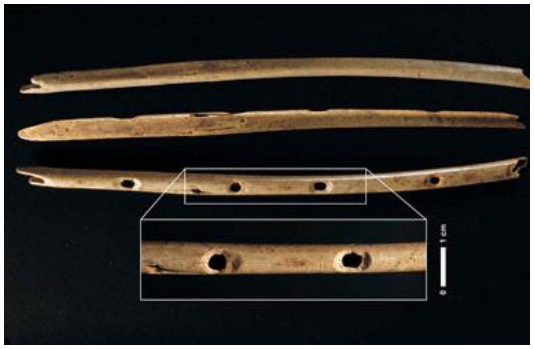

Görsel 4. Hohle Fels flütü (Almanya). Fotoğraf: H. Jensen

Tarihsel örnekler, müzik ve çalgıların erken dönemden itibaren insan toplulukları için hem işlevsel hem de kültürel bir değer taşıdığını göstermektedir. Bu çalgılar, yalnızca ses üretmekle kalmayıp, ait oldukları toplumun inanç, değer ve estetik anlayışını da somutlaştırmıştır. Bu bağlamda, tarih öncesi müzik ve ilk çalgılar, kültürel sürekliliği ve teknik-estetik birikimi bir arada sunan önemli göstergelerdir.

Seramik Çalgı

Seramik, fiziksel ve kimyasal özellikleri sayesinde müzik alanında da kullanılan bir malzemedir ve yapılan çalışmalar seramiğin ses üretimi açısından uygun bir malzeme olduğunu göstermektedir. Seramik çalgılar, yalnızca ses üretmekle kalmayıp, bulundukları toplumun sosyal ve kültürel yaşam biçimini, dönemin teknolojik seviyesini ve estetik anlayışını yansıtan kültürel nesnelerdir. Bu çalgılar, üretim sürecindeki teknik güçlükler ve uygulanan çözümlerle hem işlevsel hem de kültürel kodları taşıyan ürünler hâline gelmiştir (Görsel 5-18). Mezopotamya'da Dicle ve Fırat Nehirlerinin sağladığı verimli topraklar, seramik üretiminde kritik bir rol oynamıştır. Antik dönemde düşük sıcaklıkta pişirilen seramik çalgılar, özellikle vurmalı enstrümanlar olmak üzere, dayanıklılık ve kullanım açısından kalın cidarlı olarak üretilmiştir. Üflemeli çalgılar ise daha az sayıda bulunmuş ve kullanım kolaylığı için özel tasarımlar geliştirilmiştir. Eski Doğu'daki (Antik Mezopotamya ve Anadolu) müzik aletleri, çağdaş sınıflandırmaya göre kordofonlar (telli çalgılar), membranofonlar (derili/zarla kaplı çalgılar), aerofonlar (nefesli çalgılar) ve idiyofonlar (kendi kendine ses veren çalgılar) olarak gruplandırılabilir (Dinçol, 2003'ten akt. Yalçın Dittgen, 2023: 236).

Doğadaki malzemelerle yapılan en eski çalgılardan biri davuldur; ağaç, pişmiş toprak ve hayvan derisinden üretilmiş, Sümerler döneminde kullanılmaya başlanmıştır (Akkuş Mutlu, 2021: 25). "Çalpara" ise Antik Mısır, Yunan ve Roma'da dini törenler, kutlamalar ve halk eğlencelerinde ritim aracı olarak kullanılmış, Hitit döneminde bakır alaşımlı döküm ve kazıma teknikleriyle üretilmiştir. Seramik çalparalar, iki düz parçanın birbirine vurulmasıyla ses çıkaran vurmalı çalgılardır ve özellikle ritüel ve danslarda kullanılmıştır (Ensert, 2013: 32; Perk, 2014'ten akt. Yiğit, 2024: 466-467).

Görsel 5. Clapper, Mısır, Orta Krallık Dönemi (12. Hanedanlık, M.Ö. 1900–1800), fildişi, 24 × 3,8 × 1,2 cm, Memfis Bölgesi, Lisht Kuzeyi, MMA kazıları.

Görsel 6-7. Sistrum, Mısır, Geç Dönem (26.–30. Hanedanlıklar), M.Ö. 664–332, bronz, 44,5 × 14,5 × 10 cm, Mary S. ve Edward J. Holmes Fonu

Görsel 8-9. Kral Amasis'in Adını Taşıyan Sistrum, Mısır, Geç Dönem (26. Hanedanlık, Sait Dönemi), M.Ö. 570–526, faience, The Metropolitan Museum of Art

İncelenen kaynaklarda, üzerinde oyuklar bulunan ve seramik ya da ahşap yüzeylere sahip formların, bir çubuk yardımıyla kazınması ya da sürtülmesiyle ses üreten basit çalgılara (ritim çubukları ve kazıyıcılar) rastlanmaktadır. Bu enstrümanlar, özellikle ritim oluşturmak ve törenlerde akustik destek sağlamak amacıyla kullanılmıştır (Görsel 10-11).

Görsel 10. Ritim Çubukları

Görsel 11. Truh-kun-pi, Hopi Kabilesi, 19. yüzyıl, Arizona, ABD, kemik, kabak ve ahşap, idiophone (kazıyarak çalınan çalgı), The Crosby Brown Collection of Musical Instruments, 1889

Binlerce yıllık köklü geçmişi ile Çin uygarlığı, kültür, bilim, sanat ve politika alanlarında elde ettiği başarılarla dünya medeniyetine önemli katkılarda bulunmuştur (Çakan, 2017'den akt. Özyörük, 2024: 1412). Arkeolojik buluntular, Neolitik Çin döneminde kullanılan müzik aletleri arasında tahta ve taş flütler, pişmiş toprak ziller ve tahta davulların yer aldığını göstermektedir (Özyörük, 2024: 1417). Çin'in seramik sanatındaki ustalık, seramik çalgı üretiminde de kendini göstermektedir. Özellikle Xun gibi nefesli çalgılar, teknik hassasiyet ve estetik görünüm açısından yüksek bir işçilik gerektirmiştir. Bu çalgılarda deliklerin sayısı, konumu ve çapı gibi detaylar, üretilen sesin niteliğini doğrudan etkilemektedir. Xun, Çin'in en eski pişmiş toprak nefesli çalgılarından biridir. Genellikle yumurta biçiminde olan bu çalgının önünde üç, arkasında iki parmak deliği bulunur ve üst kısmından hava üflenerek yaklaşık bir oktavlık ses aralığı sunar. Zhejiang eyaletindeki Hemudu bölgesinde bulunan, M.Ö. 5000 yılına ait tek delikli Xun, bu çalgının bilinen en eski örneğini teşkil etmektedir. Xia ve Shang hanedanlarından kalan örnekler ise genellikle iki ila beş parmak deliğine sahip olup çoğunun çömlekten üretildiği görülmektedir. 20. yüzyıl başlarında kullanım dışı kalmış olmalarına rağmen, modern versiyonlarıyla yeniden solo ve orkestral performanslarda kullanılmaktadır (Britannica, t.y., Görsel 12).

Görsel 12. Xun, Çin, M.Ö. 206 – M.S. 220, seramik, aerofon (delikten üflenen flüt), Joseph G. Gerena bağışı, 2005

Çin'in nefesli çalgıları arasında yer alan flütler, estetik görünümleri ve işlevleri ile önemli bir konumdadırlar. Özellikle Dehua seramikleri arasında özel bir yer teşkil ederek sanatsal ve kültürel bir semboldürler. Görsel 13'te yer alan flüt, MS 1600-1911 dönemine aittir. Saf beyaz seramikten bu flüt, Çin'in geleneksel müziği ile olan bağlarını derinlemesine sunmaktadır. Bilindiği üzere Çin'in Dehua seramikleri, granül şeker beyazı gövdesi ve mavimsi ya da kremsi tonlardaki sırlı figürleriyle ünlenmiştir. Bu flüt ise hem taşıdığı estetik unsurları hem de müzikal ve sembolik değerleri ile önem arz etmektedir (Yalın, 2024).

Görsel 13. Flüt, Dehua, Fujian, Çin, Qing Dönemi, 19. yy, porselen (Dehua malı), sırlanmış ve altın süslemeli, sarı ipek püskül, çap 23 mm, uzunluk 432 mm

Orta Amerika uygarlıklarında, Avrupalıların gelmesinden önce çeşitli göçebe ve yerleşik toplumlar müzikle ilgilenmiş ve seramik çalgılar üretmişlerdir. Maya uygarlığı, geniş bir coğrafyaya yayılmış ve özerk şehir devletleri ile erken dönem sistemli toplumsal yapılar geliştirmiştir. Bu süreçte, seramik çalgılar hem ritüel hem de eğlence amaçlı kullanılmıştır (Britannica, t.y., Görsel 14-17). Ocarina, Orta ve Uzak Doğu ile Orta ve Güney Amerika kökenli seramik bir flüt türüdür. İlk örnekleri eğlence ve savunma amaçlı tasarlanmış, zamanla konser salonları ve filarmoni topluluklarında da yer almıştır. Modern biçimi, 19. yüzyılda Giuseppe Donati tarafından geliştirilmiş ve geleneksel malzemelerin yanı sıra porselen, metal ve plastikten de üretilerek hem solo hem de toplu icralarda kullanılmaktadır (Çam vd., 2007; Scientific Amerika, 1884; OnMusic Dictionary, t.y.; Ocarina Workshop, t.y.'den akt. Yıldırım, Can & Güçlüer, 2022: 94). Orta Amerika uygarlıklarının seramik çalgı üretimi incelendiğinde, figüratif tasarımın merkeze alındığı gözlenmektedir. Ocarina ve Tlapitzalli gibi çalgılar, hayvan veya insan formlarında tasarlanarak görsel açıdan dikkat çekici hale getirilmiştir. Bu çalgıların cidar kalınlıkları gibi biçimsel özellikleri nedeniyle akustik performansları günümüz standartlarına göre sınırlı olsa da üretim süreci yalnızca işlevsel değil, aynı zamanda kültürel ve sembolik kodlarla şekillenmiştir. Antik Orta Amerika'da seramik müzik aletleri genellikle kalıpla veya elle şekillendirme yöntemleriyle üretilmiştir. Kullanılan killer çoğunlukla kırmızı ve bej tonlarındadır. Karmaşık iç boşluklara sahip bu çalgılar yalnızca temel tonların üretilmesine olanak sağlamıştır. Yüzeyler astarlanmış ve perdahlanmış, figüratif süslemeler hem estetik hem de sembolik işlev kazanmıştır. Bu aletler, dönemin teknik imkanları çerçevesinde çoğunlukla törensel veya ritüel amaçlarla kullanılan görsel-işitsel nesneler konumundadır (Görsel 14-17).

Görsel 14. Mesoamerikan müzik aletleri, iç yapı ve hava kanalları

Görsel 15. Dört delikli klasik kuş okarinası, Kosta Rika

Görsel 16. Maya seramik okarina

Görsel 17. Dört Pre-Kolomb öncesi okarina

Mezoamerikan kültürleri içinde özellikle Azteklerden geldiği bilinen üflemeli bir çalgı türü olan Tlapitzalli, seramik, ahşap veya kemikten üretilmiş bir flüttür. Bu çalgılar genellikle soyut biçimlere sahip olup, Aztek tanrılarının resimleri ile süslenmiştir. Tlapitzalli çalgıları çok odacıklı olabilir; dört odacıklı örnekleri de belgelenmiştir. Uçtan üflemeli bu flütlerde 2 ila 6 arasında değişen parmak deliği bulunmakta, bazı örnekler deliksiz olup sabit ses vermektedir (Wikipedia, t.y., Görsel 18, 19, 20, 21).

Görsel 18. 19. 20. 21. Aztek Tlapitzalli Flüt Heykeli (Savaşçı formu) Çok renkli pişmiş toprak, 22 cm.

Tlapitzalli'nin rezonans haznesi boyunca uzanan iç boşluğu ve dar üfleme ucu, tiz, yankılı ve doğa seslerini anımsatan tınılar üretir. Gövdeleri hayvan figürleri, tanrılar veya doğa motifleriyle süslenmiştir. Hem teknik hem estetik özellikleriyle Tlapitzalli, yalnızca bir müzik aleti değil, aynı zamanda ilahi güçlerle iletişimi sağlayan sembolik bir objedir. Antik Güney Amerika'da, özellikle Nasca medeniyetinde, seramik müzik aletleri estetik ve işlevsellik açısından ön plana çıkmıştır. Üflemeli çalgılar, çıngıraklar ve vurmalı çalgılar törenlerde ruhani atmosferi güçlendirmiştir. Çıngıraklar, taş veya tohum içeren seramik objelerden yapılmıştır ve flütlerle birlikte ritmik melodiyi desteklemiştir (Roulston vd., 2015'ten akt. Bozdemir, 2025: 6). Nasca uygarlığında seramik müzik aletleri, yalnızca dekoratif değil, aynı zamanda hayvan ve insan biçimlerindeki formlarıyla toplumun kültürel ve manevi değerlerini yansıtmıştır. Figüratif biçimlendirmeleri ritüellerde kullanılmalarını sağlamış, müzik ise antik kültürlerde doğaüstü güçlerle iletişim aracı olmuştur (Lu, 2024'ten akt. Bozdemir, 2025: 7-8). Seramik müzik aletlerinin üretimi, usta zanaatkarlar tarafından bölgeden temin edilen kil ve doğal pigmentlerin kullanımıyla gerçekleştirilmiş, bu süreç hem teknik ustalığı hem de döneminin kültürel değerlerini ortaya koymuştur (Bozdemir, 2025: 8). Seramik çalgıların üretim süreçlerine ilişkin literatürdeki bilgiler sınırlı olduğundan, çalışma görsel veriler ve mevcut kaynaklar temelinde üretim süreçlerini incelemekte ve bu alandaki bilgi eksikliğine dikkat çekmektedir.

Günümüzde Seramik Çalgılar

Seramik çalgılar, çok eski bir geçmişe sahip olup günümüzde hem popülerleşmiş hem de bir pazara dönüşmüştür. Dünyanın farklı bölgelerinden seramik çalgı üreten sanatçılar çeşitli sempozyum ve çalıştaylara davet edilmekte, katılımcılar bu sayede seramik çalgı yapımıyla ilgili bilgi edinebilmektedir. Özellikle İtalya, Almanya ve Macaristan gibi ülkelerde bu çalgılar sergilenmekte ve satışa sunulmaktadır. Avrupa'nın bazı ortaokullarında ise müzik dersleri kapsamında seramik düdük yapımı yoluyla ses ve akustik eğitimi verilmektedir. Nitelikli bir seramik çalgı yapımı, malzeme özellikleri ve sesin fiziksel yapısı iyi bilindiğinde başarılı olmaktadır (Feyzoğlu, 2009'dan akt. Gökbel, 2019: 56). Ülkemizde seramik çalgı yapımının kökeni tam olarak bilinmemekle birlikte, Osmanlı döneminde "saztıraşan" ifadesine rastlanmakta ve bu terim hem sazlık kesen hem de saz yapımcısı anlamına gelmektedir (Işık ve Uslu, 2012: 26). Çağımız teknolojisi ile seramik enstrüman üretimi, geleneksel yöntemlerin ötesine geçmiştir. 3 boyutlu baskı ve kontrollü yüksek derece pişirim teknikleri, daha homojen yüzeyler ve gelişmiş rezonans kalitesi sağlamaktadır. Ancak seramiğin kırılganlığı, kullanım ve taşınma sırasında risk oluşturmaktadır. Bu nedenle dayanıklılığı artıracak araştırmalar önem kazanmaktadır. Günümüzde gerçekleştirilen modern seramik çalgı uygulamalarından biri de Gökbel ve Yavuzoğlu'nun seramik elektrogitar çalışmasıdır (Görsel 22, 23, 24). Bu çalışmada ana gövdesi seramik olan bir elektrogitar üretilmiş, malzeme ile biçimsel uyum, gövde ağırlığı ve ses karakteri gözetilmiştir. Tasarım ve üretim süreci dikkatle yürütülmüş, gövde pişirilmiş ve donanımlar orijinal halleriyle monte edilmiştir. Testler sonucunda seramik malzemenin akustik özellikleri ile uyumlu olduğu gözlemlenmiştir (Gökbel, 2019: 64).

Görsel 22, 23. Seramik Elektrogitar (ön ve arka)

Görsel 24. Seramik Elektrogitar (detay)

Sonuç

Farklı uygarlıkların seramik enstrüman üretim süreçleri karşılaştırıldığında hem ortak teknik zorluklar hem de dönemsel üretim stratejileri belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Mezopotamya'da teknik sınırlılıklara rağmen yaratıcı ve çözüm odaklı üretim yaklaşımları gözlenirken, Çin'de sistemli ve hesaplı üretim modelleri geliştirilmiş, akustik ve rezonans kontrolü yüksek seramik çalgılar üretilmiştir. Orta Amerika kültürlerinde figüratif ve estetik tasarım ön plana çıkarken, modern dönem üretimleri ise teknolojik imkânlar aracılığıyla malzeme ve akustik kalitesini artırmayı hedeflemektedir. Bu bulgular, seramik çalgı üretiminin yalnızca fiziksel bir süreç olmayıp, aynı zamanda sosyal, ritüel ve kültürel anlamlar taşıyan bir üretim biçimi olduğunu göstermektedir. Seramik enstrümanlarda üretim süreci, tarih boyunca değişim göstermiş olmakla birlikte, özü itibariyle yaratıcı insan aklının ve kolektif deneyimin bir ürünüdür. Teknik bilgi, kültürel anlam ve estetik kaygı bu süreçte birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturmakta, üretimin her aşamasına nüfuz etmektedir. Günümüz tasarımcıları ve sanatçıları, geçmişin üretim bilgeliğini yeniden yorumlayarak hem işitsel hem de görsel açıdan yeni üretim ve ifade biçimleri geliştirebilmektedir. Bu alan, disiplinler arası bir yaklaşım gerektirmekte olup, özellikle telli ve yaylı çalgıların seramik bağlamında hâlâ keşfedilmeyi bekleyen önemli bir potansiyele sahip olduğu görülmektedir. Seramik çalgılarda cidar kalınlığı, bünye seçimi ve delik konumları gibi teknik parametrelerin akustik performansa doğrudan etkisi, üretim öncesinde dikkatle hesaplanmasını gerekli kılmaktadır. Antik Çin uygarlığının ileri mühendislik bilgisi, bu kontrolü bilinçli bir şekilde sağlayarak seramik çalgı üretimini sistematik ve planlı bir sanatsal uygulamaya dönüştürmüştür.

Benzer biçimde, Orta Amerika ve Güney Amerika uygarlıklarının seramik çalgı üretimlerinde estetik, ritüel ve sembolik kaygılar teknik çözümlemelerle iç içe geçmiştir. Çalışma, görsel veriler ve literatür kaynakları aracılığıyla seramik çalgı üretim süreçlerine ilişkin sınırlı bilgiyi bütüncül bir biçimde sunmakta ve bu alandaki araştırma gereksinimine işaret etmektedir. Bulgular hem tarihsel hem de güncel üretim örneklerinin incelenmesinin, seramik çalgılarda estetik, teknik ve kültürel boyutların anlaşılmasına önemli katkılar sağlayabileceğini göstermektedir. Gelecek çalışmaların, seramik çalgılarda hem tarihsel üretim tekniklerini hem de modern teknolojik uygulamaları bir arada değerlendirerek disiplinler arası bir perspektifle ilerlemesi önerilmektedir.

Kaynaklar

Akkuş Mutlu, S. (2021). Eski Mezopotamya ve Anadolu'da davul çalma geleneği: Sümer ve Hitit örneği. *Akademik Matbuat, 5*(1), 25–42.

Bozdemir, O. (2025). Nasca Medeniyetinde seramik müzik aletleri. In H. Özçelik & F. Geçen (Ed.), *Plastik Sanatlar Alanında Seramik ve Cam Üzerine Yaklaşımlar 10* (s. 1-17). Ankara: Akademisyen Kitabevi. https://doi.org/10.37609/akya.3575

Britannica. (t.y.). Xun. Erişim Adresi: https://www.britannica.com/art/wind-instrument (Erişim Tarihi: 05.10.2025)

Ensert, H. K. (2013). Eski Anadolu'da müzik ve günümüze etkileri. A. Özüdöğru (Koord.), *Çorum ve kültür içinde* (s. 29–47). Çorum: Çorum Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları. ISBN: 978-605-149-511-8

Dittgen, J.B.Y. (2023). Instruments of Ancient Mesopotamian and Anatolian Culture. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 32* (1), 227-237.

Gökbel, F. M. (2019). Seramik malzeme ve ses ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı*, 51–66.

Işık, S. T., & Uslu, R. (2012). Türk müziğinde ağaç ve çalgı yapım bibliyografyası. *Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi: Kültürümüzde Marangozluk teması, 2*(2), 24–41.

İmik, Ü., & Haşhaş, S. (2020). Müzik Nedir ve Hayatımızın Neresindedir. *İnönü Üniversitesi Kültür ve Sanat Dergisi, 6*(2), 196–202.

İsababayeva, A. (2013). Antik Yunan Felsefesinde Çalgıların Ethos'u. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 2*(2), 82–99.

Küçükebe, M. (2013). Etnomüzikolojide çalgı odaklı çalışmalar ve kültürel bağlamıyla çalgı. *Sanat ve Tasarım Dergisi, 5*(5), 118–131.

Oxford University Press. (t.y.). Musical instrument. In *Oxford Learner's Dictionaries*. Erişim adresi: https://oxfordlearnersdictionaries.com/us

Özyörük, Ü. E. (2024). Çin Uygarlığında Flütün Tarihsel Gelişimi. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi, 15*, 1411–1426.

Sáez, F. (2016). The 10 oldest musical instruments. *Nutcracker Man*. Erişim adresi: https://nutcrackerman.com/2016/01/12/the-10-oldest-musical-instruments/

Tekçam, G. (2017). Eski Mısır uygarlığında müzik ve müzik enstrümanları. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 12*, 155–170.

Türk Dil Kurumu. (t.y.). Çalgı. Erişim adresi: https://sozluk.gov.tr/

Yalçın Dittgen, J. B. (2023). Instruments of ancient Mesopotamian and Anatolian culture. *Journal of the Çukurova University Institute of Social Sciences, 32*(1).

Yalın, İ. (2024, Kasım 19). Dünya müziğini şekillendiren 15 tarihi enstrüman. *ListeList*. https://listelist.com/dunya-muzigini-sekillendiren-tarihi-enstrumanlar/

Yıldırım, Ö., Can, E., & Güçlüer, S. B. (2022). Adıyaman Nemrut heykellerinin nitelikli tasarım ürününe dönüştürülmesi: seramik okarina örneği. *Jia Journal, 5*(10), 90–100.

Wikipedia The Free Encyclopedia. (t.y.). Tlapitzalli. Erişim Adresi: https://en.wikipedia.org/wiki/Tlapitzalli (Erişim Tarihi: 05.10.2025)

Görsel Kaynakça

Görsel 1.https://kr.freepik.com/premium-vector/collection-percussion-noise-musical-instruments_24154530.htm

Görsel 2. https://nutcrackerman.com/2016/01/12/the-10-oldest-musical-instruments/

Görsel 3. https://nutcrackerman.com/2016/01/12/the-10-oldest-musical-instruments/

Görsel 4. https://nutcrackerman.com/2016/01/12/the-10-oldest-musical-instruments/

Görsel 5 . https://www.metmuseum.org/art/collection/search/546651?utm

Görsel 6. https://collections.mfa.org/objects/164263?utm

Görsel 7. https://collections.mfa.org/objects/164263?utm

Görsel 8. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/553063?utm

Görsel 9. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/553063?utm

Görsel 10. https://www.arkeolojisanat.com/shop/blog/bu-kabile-insan-kemiklerinden-muzik-aleti-yapmis_3_1421326.html

Görsel 11. https://www.metmuseum.org/art/collection/search/502551

Görsel 12. https://www.metmuseum.org/art/collection/search?material=Vessel+flutes&offset=40

Görsel 13. https://www.britishmuseum.org/collection/object/A_PDF-433

Görsel 14. https://www.mexicolore.co.uk/aztecs/home/the-ocarina-in-mesoamerica/1000

Görsel 15. https://www.mexicolore.co.uk/aztecs/home/the-ocarina-in-mesoamerica/1000

Görsel 16. https://www.mexicolore.co.uk/aztecs/home/the-ocarina-in-mesoamerica/1000

Görsel 17. https://www.mexicolore.co.uk/aztecs/home/the-ocarina-in-mesoamerica/1000

Görsel 18. https://www.leboncoin.fr/ad/decoration/2963539132

Görsel 19. https://www.leboncoin.fr/ad/decoration/2963539132

Görsel 20. https://www.leboncoin.fr/ad/decoration/2963539132

Görsel 21. https://www.leboncoin.fr/ad/decoration/2963539132

Görsel 22. Kişisel Arşiv

Görsel 23. Kişisel Arşiv

Görsel 24. Kişisel Arşiv

İDİL

AN EVALUATION OF THE PRODUCTION PROCESS OF CERAMIC INSTRUMENTS

Firdevs Müjde GÖKBEL YAVUZOĞLU, İlker YAVUZOĞLU

ABSTRACT

Ceramics, one of the most significant materials in the history of humankind, represents a deeply rooted tradition. Due to its easy formability, increased durability after firing, and hygienic nature, it has served as a fundamental material for various product groups. Among these, ceramic instruments have maintained their presence in human life since ancient times through their formal and functional qualities. In the Palaeolithic Age, early humans produced musical instruments from natural materials such as stone, bone, and wood; these objects accompanied ritual ceremonies and enhanced their symbolic meaning. With the discovery of firing clay to obtain a durable form in the Neolithic Age, humans are thought to have developed sound-producing ceramic instruments as well. Initially observed as simple percussion and wind instruments, these objects later evolved with decorative and artistic elements and have become one of the significant themes of contemporary ceramic art. For ceramic artists who wish to incorporate sound into their practice, such instruments constitute a thematic field of artistic expression and research. This study aims to evaluate the production processes of ceramic instruments from antiquity to the present, focusing on their sound-generating potential as well as the advantages and limitations of the material. The examined examples were discussed in terms of their historical, physical, and acoustic characteristics, as well as the challenges and conveniences encountered during design and production stages. As a result, it has been determined that the porous structure of ceramics contributes to the creation of warm, deep, and high-resonance sounds, functioning as a natural resonance chamber particularly in wind and percussion instruments. Furthermore, ceramic instruments are not merely products that combine engineering principles but also art objects that convey aesthetic sensibility to the performer through their visual qualities. In addition, the absence of deformations such as warping, cracking, and splitting-commonly observed in wooden instruments-highlights ceramics as a material of importance in terms of sustainability.

Keywords: Ceramic art, Musicology, Musical instrument, Ceramic instrument